

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

1959 • 50 • 2009

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «КОКТИШ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF KOKTYSH v. UKRAINE)**

(Заява № 43707/07)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

10 грудня 2009 року

ОСТАТОЧНЕ

10/03/2010

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Текст рішення може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Коктиш проти України»

Європейський суд з прав людини (п'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Пієр Лоренцен (Peer Lorenzen), *Голова*,
Рената Ягер (Renate Jaeger),
Карел Юнгвірт (Karel Jungwiert),
Райт Маруст (Rait Maruste),
Ізабель Берро-Лефевр (Isabelle Berro-Lefevre),
Здравка Калайджиєва (Zdravka Kalaydjieva), *судді*,
Михайло Буроменський (Mykhaylo Buromenskiy), *суддя ad hoc*,
та Клаудія Вестердік (Claudia Westerdiek), *Секретар секції*,
після обговорення за зачиненими дверима 17 листопада 2009 року
постановляє таке рішення, що було ухвалене в той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу розпочато за заявою (№ 43707/07), яку 8 жовтня 2007 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) громадянин Республіки Білорусь пан Ігор Геннадійович Коктиш (далі — заявник).

2. Заявника, якому була надана юридична допомога, представляла пані А. Муканова, юрист із Казахстану. Уряд України (далі — Уряд) представляв його Уповноважений — пан Ю. Зайцев з Міністерства юстиції України.

3. Заявник стверджував, що в разі його екстрадиції до Республіки Білорусь йому загрожуватиме катування та несправедливий судовий розгляд, який може завершитися засудженням його до смертної кари. Він також стверджував, що тримання його під вартою до екстрадиції є незаконним. Насамкінець, він стверджував, що не міг оскаржити в національних судах своє затримання, подальше тримання під вартою та рішення про екстрадицію, а також що він не мав права на відшкодування шкоди, завданої триманням його під вартою.

4. 11 вересня 2008 року Голова п'ятої секції вирішив повідомити Уряд про заяву. Урядові були поставлені запитання за статтями 2 і 3 (ризик в разі екстрадиції до Білорусі), 3 і 13 (умови тримання під вартою та етапування), 6 (ризик несправедливого судового розгляду в Білорусі в разі екстрадиції) і 5 (відповідність тримання заявника під вартою вимогам цієї статті і пов'язані з цим процесуальні питання) Конвенції. Було також вирішено розглядати питання щодо суті та прийнятності заяви одночасно (пункт 3 статті 29). Суд вирішив

розглядати справу в першочерговому порядку, як це передбачено правилом 41 Регламенту Суду.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник, 1980 року народження, активіст білоруського молодіжного руху та музикант. Наразі він тримається в Сімферопольському слідчому ізоляторі № 15 (далі — СІЗО), Україна.

А. Події, що передували справі, та провадження у зв'язку з екстрадицією

6. У 2001 році заявникові та Р. було пред'явлено обвинувачення у вчиненні вбивства (за частиною 2 статті 139 Кримінального кодексу Республіки Білорусь) і розбійного нападу на М. Згідно із зазначеною статтею покарання за вбивство передбачає, зокрема, і смертну кару.

7. 7 грудня 2001 року Брестський обласний суд Республіки Білорусь виправдав заявника та Р. Зокрема, суд наголосив, що під час допитів заявник і Р. зазнали фізичного та психологічного тиску, з допомогою якого від них домоглися зізнання у вчиненні злочину, а отже, визнавальні показання, які вони дали під час досудового слідства, не можуть бути взяті до уваги.

8. 1 лютого 2002 року Верховний Суд Республіки Білорусь залишив це рішення без змін.

9. 18 травня 2002 року зазначені рішення були скасовані Президією Верховного Суду Республіки Білорусь у порядку виключного провадження на підставі протесту прокурора, і справу було направлено на новий судовий розгляд.

10. У червні 2002 року заявник переїхав до України та зареєструвався у ВГІРФО УМВС України в Житомирській області. Він неодноразово виїжджав до Польщі, а в 2003 році одружився. Отже, за твердженням заявника, він не переховувався від правосуддя.

11. 28 червня 2002 року Брестський обласний суд зупинив провадження у кримінальній справі, оскільки місцезнаходження заявника було невідоме.

12. 9 липня 2002 року прокурор Брестської області вирішив оголосити заявника в розшук.

13. У невстановлену дату заявника було оголошено в міжнародний розшук.

14. 25 червня 2007 року заявника було затримано в м. Севастополі, Україна. Заявник стверджував, що під час затримання працівник

міліції зробив кілька пострілів з метою залякати його і що він зазнав фізичного і психологічного тиску.

15. 27 червня 2007 року Балаклавський районний суд м. Севастополя (далі — Балаклавський суд) постановив затримати заявника строком на сорок діб до вирішення питання про видачу його до Республіки Білорусь.

16. 9 липня 2007 року Генеральна прокуратура Республіки Білорусь звернулася до Генеральної прокуратури України (далі — ГПУ) із запитом про видачу заявника. У своєму запиті Генеральна прокуратура Республіки Білорусь повідомила, що «Коктиш І. Г. переслідуватиметься лише за злочини, за які він буде виданий, і до нього не буде застосоване покарання у вигляді смертної кари».

17. 3 серпня 2007 року Балаклавський суд постановив залишити заявника під вартою до його екстрадиції.

18. 10 жовтня 2007 року відповідно до правила 39 Регламенту Суду Голова п'ятої секції вказав Урядові України, що заявник не повинен бути виданий до Республіки Білорусь.

19. 15 жовтня 2007 року Генеральна прокуратура Республіки Білорусь поінформувала ГПУ про те, що в разі екстрадиції заявник не зазнає катування, жорстокого поводження та дискримінації і що йому буде забезпечено право на справедливий судовий розгляд. У разі необхідності його забезпечуватимуть медичною допомогою та лікуванням.

20. 19 травня 2008 року Балаклавський суд повідомив заявника про те, що його клопотання про звільнення з-під варти не може бути розглянуте, оскільки чинне законодавство не передбачає можливості оскарження рішення про тримання під вартою до екстрадиції.

21. 3 червня і 7 липня 2009 року Балаклавський суд відхиляв подальші клопотання заявника про звільнення з-під варти, оскільки чинне законодавство не передбачало можливості заміни запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою іншим запобіжним заходом, не пов'язаним із позбавленням волі.

В. Версія заявника щодо умов його тримання під вартою

22. З 26 червня по 5 липня 2007 року заявника тримали під вартою в камері № 1 Севастопольського ізолятора тимчасового тримання (далі — ІТТ). Він стверджував, що в його камері, розмір якої становив 4 x 8 метрів, тримали приблизно 20 осіб, хоча в ній було тільки два спальних місця. Простирадл, подушок і ковдр не було, а була тільки пара брудних матраців. Камера була дуже брудною, без вентиляції та належного освітлення і кишіла різними комахами. Майже всі затримані палили, і через це заявник дуже страждав, оскільки хворів на бронхіальну астму. В ІТТ не було душу, і затримані не могли

виходити на прогулянки. Заявник стверджував, що щоденне харчування зводилося до шматка хліба, тарілки недоброякісного супу і води. Незважаючи на те, що заявник страждав на астму, йому не надавали медичної допомоги. У період з 2 по 5 серпня 2007 року заявника тримали в камері № 2, у якій були схожі умови тримання.

23. Починаючи з 6 липня 2007 року і дотепер заявника тримають у СІЗО. Заявник стверджував, що під час етапування з ІТТ до СІЗО його перевозили у спеціальному фургоні разом з 12 іншими особами, хоча місця у фургоні вистачало лише на шістьох. Температура у фургоні досягала 60 °С і не було ані питної води, ані вентиляції.

24. За твердженням заявника, в СІЗО його тримають у камері розміром 2 x 4 метри разом з дев'ятьма іншими особами. У камері немає вентиляції і достатнього освітлення, а всі затримані, окрім заявника, палять. Затримані можуть приймати душ лише раз на тиждень. Заявник стверджував, що медична допомога, яку він отримував у СІЗО, не була належною.

С. Версія Уряду щодо умов тримання заявника під вартою

1. ІТТ

25. 25 червня 2007 року заявник прибув до ІТТ, черговий ІТТ опитав його про стан здоров'я, але заявник ні на що не скаржився. Під час перебування в ІТТ (з 25 червня по 5 липня 2007 року та з 2 по 5 серпня 2007 року) жодних скарг від заявника щодо проблем зі здоров'ям не надходило.

26. З 26 червня 2007 року до 5 липня 2007 року заявник тримався у камері № 1. Площа камери — 19,3 кв. м. У відповідний час у ній тримали від 16 до 21 осіб.

27. З 2 до 5 серпня 2007 року заявник тримався в камері № 2, площа якої становила 17,4 кв. м. Окрім заявника у ній на той час перебували ще 11 осіб.

28. Кожна камера була обладнана туалетом і умивальником. Усі затримані забезпечувалися постільною білизною та триразовим гарячим харчуванням. У камерах регулярно здійснювалися прибирання та дезінфекція. Затримані приймають гарячий душ наприкінці тижня або, за бажанням, протягом тижня.

29. ІТТ обладнаний вентиляційною системою, яка функціонує безперервно. Затримані також мають можливість щоденної прогулянки в межах двох спеціально обладнаних майданчиків тривалістю 1 год.

30. Освітлення камери забезпечується двома електричними лампочками, але затримані також мають доступ до денного світла.

2. СІЗО

31. Під час перебування заявника в СІЗО, з 5 липня 2007 року, його тримали у трьох різних камерах (№№ 57, 60 і 68), площа кожної з яких становить від 12,4 кв. м до 13,2 кв. м. У різні періоди часу разом з ним трималось від 4 до 9 затриманих.

32. Камери обладнані необхідною кількістю спальних місць, мають достатнє електричне та природне освітлення, відокремлені санвузли, умивальники, столи та стільці. Є вентиляційна система, а умови тримання заявника під вартою відповідають санітарним нормам. Раз на тиждень заявник має можливість приймати душ.

33. У день прибуття до СІЗО заявник пройшов огляд у медичній частині установи, де йому було діагностовано астму. Під час перебування в СІЗО заявник неодноразово проходив додаткові обстеження та лікування.

3. Умови етапування

34. 5 липня заявника було етаповано з ІТТ до СІЗО, а 2 серпня 2007 року він повернувся до ІТТ. 5 серпня 2007 року його знову було доставлено до СІЗО.

35. Для етапування використовувалися спеціально обладнані транспортні засоби та залізничні вагони. Кожен такий транспортний засіб придатний для перевезення до 22 осіб, а залізничний вагон — до 80 осіб. Спеціальні підрозділи міліції, які здійснюють етапування ув'язнених осіб, перевозили заявника відповідно до вимог національного законодавства.

II. ВІДПОВІДНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА ПРАКТИКА

А. Відповідні норми міжнародного права, національного законодавства та практики щодо екстрадиції

36. Відповідні норми міжнародного права, національного законодавства та практики щодо екстрадиції викладено в рішеннях у справах «Солдатенко проти України» (*Soldatenko v. Ukraine*), заява № 2440/07, пп. 21–29 і 31, від 23 жовтня 2008 року, і «Светлорусов проти України» (*Svetlorusov v. Ukraine*), заява № 2929/05, пп. 32–34, від 12 березня 2009 року.

В. Відповідні положення національного законодавства, яке регулює умови тримання під вартою та етапування Закон «Про попереднє ув'язнення» 1993 року (далі — Закон)

37. Згідно зі статтею 11 особам, взятим під варту, забезпечуються побутові умови, що відповідають правилам санітарії та гігієни. Норма площі в камері для однієї взятої під варту особи не може бути менше ніж 2,5 кв. м.

С. Відповідні міжнародні матеріали щодо стану дотримання прав людини в Республіці Білорусь

1. Резолюція 1606 (2008) Парламентської асамблеї Ради Європи про зловживання в системі кримінального правосуддя в Республіці Білорусь

«...2. Такі зловживання набувають різних форм, зокрема це:

...

2.4. існуюча досі практика застосування смертної кари і особливо жорстокий, утаємничений метод страти через розстріл, про що самих засуджених та членів їхніх сімей повідомляють лише в останній момент. На європейському континенті Білорусь залишилася єдиною країною, в якій досі застосовується смертна кара. Існування смертної кари виключає можливість видачі державами — членами Ради Європи до Білорусі будь-якої особи, обвинуваченої у вчиненні злочину, який карається смертною карою...».

2. Резолюція 1671 (2009) Парламентської асамблеї Ради Європи «Ситуація в Республіці Білорусь»

«...17. Асамблея також висловлює жаль, що в Білорусі досі можливе виконання смертних вироків, незважаючи на скорочення переліку злочинів, за які може призначатися таке покарання, зменшення кількості смертних вироків, винесених у таких справах, а також на те, що за офіційними заявами з жовтня 2008 року жодного смертного вироку виконано не було. Асамблея нагадує, що в діючій Конституції смертна кара розглядається як перехідна форма покарання і що немає законодавчих перешкод, які б заважали президенту або парламенту запровадити мораторій на виконання смертних вироків...».

3. Рада ООН з прав людини: доповідь Спеціального доповідача щодо стану дотримання прав людини в Республіці Білорусь (15 січня 2007 року, A/HRC/4/16)

«...Спеціальний доповідач висловлює жаль у зв'язку з тим, що в 2006 році, як і в 2004 і 2005 роках, Уряд Республіки Білорусь не дав позитивної відповіді на запит про відвідання країни та взагалі не співпрацював із ним при виконанні ним свого мандату...

...13. З часу оприлюднення останньої доповіді Спеціальний доповідач і досі занепокоєний тим, що Білорусь залишається єдиною країною в Європі, де застосовується смертна кара. Ситуація в країні досі характеризується вкрай тяжкими умовами попереднього ув'язнення, практикою застосування катування та інших видів нелюдського поводження, надмірним застосуванням сили з боку міліції...».

4. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН про стан дотримання прав людини в Республіці Білорусь, ухвалена 20 березня 2008 року (A/RES/62/169)

«...У 2007 році й надалі відбувалося значне погіршення стану дотримання прав людини в Республіці Білорусь, що підтверджується доповідями Бюро демократичних інститутів і прав людини Організації безпеки та співробітництва в Європі та доповіддю Спеціального доповідача ООН про стан дотримання прав людини в Білорусі, який встановив, що в Білорусі й надалі мають місце систематичні порушення прав людини...

...1. [Асамблея] висловлює глибоке занепокоєння:

а) з приводу досі існуючої практики використання системи кримінального судочинства для стримування політичної опозиції та правозахисників, зокрема за допомогою свавільних затримань, недотримання належної процедури та закритих політичних судових процесів над опозиційними лідерами і правозахисниками;

б) з приводу того, що Уряд Республіки Білорусь не співпрацює повною мірою з усіма механізмами Ради з прав людини і, зокрема, Спеціальними доповідачами щодо дотримання прав людини в Білорусі, і [Асамблея] висловлює при цьому серйозне занепокоєння триваючими та систематичними порушеннями прав людини в Білорусі...».

5. Доповідь Державного департаменту США про стан дотримання прав людини у країнах світу

38. У Щорічній доповіді про стан дотримання прав людини у країнах світу (далі — Доповідь) за 2008 рік, оприлюдненій Державним департаментом США 25 лютого 2009 року, стосовно Республіки Білорусь повідомляється:

«Стан дотримання Урядом прав людини надалі залишався вкрай незадовільним, оскільки державні органи продовжували часто вчиняти серйозні порушення...

...Умови тримання ув'язнених залишалися вкрай незадовільними, а повідомлення про жорстоке поводження із засудженими та затриманими й далі продовжували надходити. Також продовжувалася практика свавільних арештів, затримання та ув'язнення громадян з політичних мотивів, за критику на адресу посадових осіб або за участь у демонстраціях...

с. Каткування та інше жорстоке, нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження або покарання

Закон забороняє таку практику; однак працівники Комітету державної безпеки Республіки Білорусь, підрозділи міліції спеціального призначення («ОМОН») та інші спецпідрозділи продовжували практику побиття затриманих і демонстрантів...

...Міліція також була громадян під час їх затримання та тримання під вартою за організацію або участь у демонстраціях чи інших заходах опозиції...

...2 вересня 2008 року Міжнародна Федерація з прав людини у співпраці з національним правозахисним громадським об'єднанням «Вясна» оприлюднила

спільну доповідь про умови тримання під вартою в Білорусі, підготовлену на підставі опитування понад 30 осіб. У доповіді вказувалось на «достатні докази» застосування катувань і неправомірного поводження з підозрюваними під час кримінальних та адміністративних розслідувань...

е. Незабезпечення справедливого і публічного розгляду

Конституція передбачає незалежність судової влади; однак на практиці незалежність правосуддя не забезпечується. Корупція, неефективність і втручання з політичних мотивів були поширеними явищами в судовій системі.

Існували докази того, що прокурори і суди засуджували громадян за неправдивими і політично вмотивованими обвинуваченнями, а органи виконавчої та місцевої влади диктували, якими мають бути результати судових процесів...».

6. Доповідь організації «Amnesty International» за 2009 рік

«...Смертна кара

...Згідно з повідомленнями ЗМІ протягом року було страчено чотирьох засуджених...

...У грудні під час голосування за ухвалення резолюції Генеральної Асамблеї ООН, яка закликає до всесвітнього мораторію на смертну кару, ... Республіка Білорусь утрималася».

D. Відповідні міжнародні та національні матеріали щодо умов тримання під вартою та етапування

1. Рекомендація Rec(2006)2 Комітету міністрів державам — учасницям Європейських пенітенціарних правил

39. У відповідних витягах з Європейських пенітенціарних правил зазначено:

«4. Тримання ув'язнених в умовах, які порушують права людини, не може виправдовуватися нестачею ресурсів.

...

10.1. Європейські пенітенціарні правила поширюються на всіх осіб, узятих під варту за рішенням судового органу або засуджених до позбавлення волі.

...

18.1. Розміщення ув'язнених, зокрема, надання місць для сну, повинно проводитися з повагою до людської гідності та, по можливості, із забезпеченням можливості усамітнення, а також відповідно до санітарно-гігієнічних вимог з урахуванням кліматичних умов, і, зокрема, площі, кубатури приміщення, освітлення, опалення та вентиляції.

18.2. У всіх будівлях, де ув'язнені повинні мешкати, працювати або збиратися:

а. вікна мусять бути достатньо великими, аби ув'язнені могли читати чи працювати при природному освітленні в нормальних умовах, та забезпечувався б приплив свіжого повітря, крім тих випадків, коли є відповідна система кондиціонування повітря;

б. штучне освітлення мусить відповідати загальноприйнятим технічним нормам;

...

18.3. Конкретні мінімальні вимоги щодо питань, перерахованих у пунктах 1 та 2, визначаються національним законодавством.

18.4. Національне законодавство мусить містити механізми, які не допускають порушення цих мінімальних вимог внаслідок переповнення в'язниць.

...

19.3. Ув'язнені повинні мати безперешкодний доступ до санітарних засобів, які відповідають вимогам гігієни та дозволяють усамітнення.

19.4. Ванних і душових повинно бути достатньо для того, аби кожен ув'язнений міг користуватися ними при температурі, яка відповідає клімату, по можливості щодня, але не менш двох разів на тиждень або частіше, якщо це необхідно для підтримки гігієни.

...

21. Кожен ув'язнений забезпечується окремим ліжком та індивідуальними постільними принадлежностями, які утримуються в належному порядку, у хорошому стані та оновлюються з частотою, необхідною для підтримки їхньої чистоти.

22.1. Ув'язнені забезпечуються комплексним харчуванням з урахуванням їх віку, стану здоров'я, релігії, культури та характеру їхньої роботи.

22.2. Вимоги щодо раціону харчування, включаючи мінімальну кількість калорій та білків, визначаються національним законодавством.

22.3. Їжа мусить готуватися та подаватися з урахуванням гігієнічних вимог.

22.4. Прийом їжі організовується тричі на день з розумними інтервалами.

...

27.1. Кожен ув'язнений мусить мати можливість не менше години щодня займатися фізичними вправами на відкритому повітрі, якщо дозволяє погода.

...

32.2. Забороняється перевезення ув'язнених у недостатньо провітрюваних та освітлюваних транспортних засобах, або в умовах, які створюють для них непотрібні незручності або ображають їх гідність».

2. Європейський комітет із запобігання катуванню і нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню і покаранню (далі — КЗК)

40. Відповідні витяги з доповідей КЗК за результатами візитів до України в 1998–2002 роках можна знайти в рішенні Суду у справі «Яковенко проти України» (*Yakovenko v. Ukraine*), заява № 15825/06, пп. 56–61).

3. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини

41. 14 січня 2004 року, після того як Уповноважений Верховної Ради України з прав людини відвідала пенітенціарні установи в Автономній Республіці Крим (далі — АРК), у своєму зверненні до депутатів Верховної Ради АРК, опублікованому на веб-сайті Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, вона повідомила про переповненість камер у Сімферопольському СІЗО, недостатнє

природне освітлення в камерах, відсутність прогулянок на свіжому повітрі та недостатність харчування. У більшості ІТТ, які вона відвідала, затримані харчувалися лише один раз на день. У Севастопольському ІТТ під вартою перебували 206 осіб за наявності лише 82 місць.

42. 11 серпня 2008 року прес-служба Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини оприлюднила прес-реліз про подальше відвідання Уповноваженим Верховної Ради з прав людини пенітенціарних установ в АРК. Севастопольський ІТТ було охарактеризовано як установу з найгіршими умовами тримання. Камери були брудні, без достатнього природного освітлення та вентиляції; прогулянки на подвір'ї проводилися нерегулярно. Затримані не забезпечувалися матрацами, ковдрами або постільною білизною. Камери були переповнені, і затримані спали по черзі. Умови етапування із Севастопольського ІТТ до Сімферопольського СІЗО та у зворотному напрямку були нестерпними. Зокрема, 9 червня 2008 року 34 затриманих привезли до Севастопольського ІТТ, але після шести годин, проведених у замкненому фургоні, їх відправили назад до Сімферопольського СІЗО у зв'язку з переповненістю камер в ІТТ. Поїздка тривала 14 годин, і затриманим практично не дозволяли користуватися туалетом і не давали води та їжі.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТЕЙ 2, 3 і 6 КОНВЕНЦІЙ У ЗВ'ЯЗКУ З ЕКСТРАДИЦІЄЮ ЗАЯВНИКА ДО РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ

43. Заявник скаржився, що в разі екстрадиції до Республіки Білорусь йому загрожує засудження до смертної кари на порушення статті 2 Конвенції. Він також скаржився за статтею 3 Конвенції, що йому загрожуватиме катування та нелюдське і таке, що принижує гідність, поводження з боку правоохоронних органів Республіки Білорусь. Зокрема заявник скаржився, що перспектива можливого засудження до смертної кари завдає йому надзвичайних моральних страждань. Заявник також скаржився за статтею 6 Конвенції, що в разі екстрадиції до Республіки Білорусь його очікує несправедливий судовий розгляд.

Відповідні положення статей, на які він посилався, передбачають таке:

Стаття 2

«1. Право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання...».

Стаття 3

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню».

Стаття 6

«Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення...».

А. Прийнятність

44. Уряд доводив, що заявник не може стверджувати, чи є він потерпілим від стверджуваних порушень, оскільки рішення про його екстрадицію ухвалено не було. Уряд також зазначив, що рішення про екстрадицію не прийматиметься доти, доки Суд не ухвалить наступне рішення стосовно застосування тимчасових заходів або рішення щодо суті скарги заявника.

45. Заявник стверджував, що, незважаючи на відсутність офіційного рішення про екстрадицію, тривале тримання його під вартою неможливо пояснити нічим іншим, як наміром видати його до Республіки Білорусь. Отже, навіть за відсутності офіційного рішення органів влади України він все-таки може вважатися потерпілим від стверджуваних порушень.

46. Суд зазначає, що заявника було затримано в червні 2007 року на підставі оголошення його у міжнародний розшук. Згодом Генеральна прокуратура Республіки Білорусь звернулася із запитом про видачу заявника. Тримання його під вартою до екстрадиції було санкціоноване Балаклавським судом 3 серпня 2007 року без визначення строку такого тримання та за обставин, коли національний закон не передбачає встановлення будь-якого строку. За відсутності будь-якого іншого рішення національних органів про продовження тримання заявника під вартою, яке триває досі та тривалість якого на цей момент становить два роки і майже п'ять місяців, Суд вважає, що тримання заявника під вартою досі здійснюється «до екстрадиції», навіть незважаючи на те, що рішення про екстрадицію прийнято не було. Суд хотів би зауважити, що вказаний ним відповідно до правила 39

Регламенту Суду тимчасовий захід стосувався екстрадиції заявника, а не тримання його під вартою. На думку Суду, заявник досі перебуває під загрозою екстрадиції і не втратив статусу потерпілого.

47. Суд вважає, що скарги заявника не є явно необґрунтованими у розумінні пункту 3 статті 35 Конвенції. Він також зазначає, що вони не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Отже, вони мають бути визнані прийнятними.

В. Суть

1. Доводи сторін

а) Уряд

48. Уряд доводив, що застосування правила 39 Регламенту Суду завадило ГПУ ухвалити будь-яке рішення щодо екстрадиції заявника і, відповідно, оцінити потенційні ризики, на які заявник може наразитися у Республіці Білорусь у разі видачі. Отже, за відсутності будь-якого рішення Суд не може визначити, чи мало місце порушення прав заявника, оскільки дії державних органів досі мали «підготовчий» характер і не свідчили про «офіційну» позицію держави.

49. Уряд також наголошував, що Генеральний прокурор Республіки Білорусь надав достатні гарантії недопущення застосування до заявника поведження, що суперечить вимогами статей 2 і 3 Конвенції, та несправедливого розгляду кримінальної справи. Уряд заявив, що твердження заявника про можливість жорстокого з ним поведження безпідставні, оскільки його було оголошено в розшук у зв'язку з порушеною щодо нього кримінальною справою, а не у зв'язку з його участю в опозиційній діяльності і, зокрема, причетністю до створення молодіжної організації чи рок-групи. Уряд також зауважив, що немає доказів на підтвердження слів заявника про те, що така діяльність заборонена чи вважається опозиційною.

50. Насамкінець, Уряд стверджував, що хоча в минулому Суд не виключав можливості порушення питання за статтею 6 Конвенції у зв'язку з рішенням про екстрадицію, у виняткових випадках, наприклад, коли біженець уже наразився або ризикує наразитися на явне незабезпечення справедливого судового розгляду його справи в запитуючій країні, факти цієї справи не свідчать про існування такого ризику. Зокрема, немає підстав для сумніву в обґрунтованості та законності рішення Верховного Суду Республіки Білорусь від 18 травня 2002 року, а твердження заявника про ризик несправедливого судового розгляду пояснюються його небажанням відповідати перед судом. Уряд також послався на положення Кримінально-процесуального кодексу Республіки Білорусь про презумпцію

невинуватості та зазначив, що це положення є достатньою гарантією проти несправедливого судового розгляду в кримінальній справі заявника.

б) Заявник

51. Заявник вважав, що застосування правила 39 Регламенту Суду не заважає Урядові прийняти рішення в межах своєї юрисдикції, але має на меті припинити виконання таких рішень. Заявник також посилався на згадане вище рішення у справі «Солдатенко проти України» (*Soldatenko v. Ukraine*) і стверджував, що Генеральна прокуратура Республіки Білорусь не уповноважена давати гарантії у порядку дипломатичних зносин; більше того — Уряд України не може перевірити дотримання таких гарантій Урядом Республіки Білорусь. Зокрема, Генеральний прокурор Республіки Білорусь не може достатньою мірою гарантувати незастосування смертної кари у справі заявника, оскільки тільки суд визначає міру покарання, а прокурор, який є стороною у справі, не може вплинути на нього.

52. Крім того, Республіка Білорусь не співпрацювала з міжнародними організаціями різних рівнів, не подавала регулярні доповіді відповідно до Міжнародного Пакту про громадянські і політичні права та Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, а також ігнорувала рекомендації відповідних комітетів ООН. Крім того, у 2005–2007 роках органи влади Республіки Білорусь неодноразово відмовлялися у в'їзді до країни низці представників відповідних міжнародних організацій і, зокрема, Доповідачеві Комітету з юридичних питань та прав людини Парламентської асамблеї Ради Європи та Спеціальному доповідачеві ООН. Заявник також наголошував, що інформація, надана органами влади Білорусі, є дуже ненадійною і що Уряд України повинен був продемонструвати наявність у нього особливих засобів, за допомогою яких він мав намір отримати надійну інформацію про практичне дотримання наданих гарантій.

53. Заявник вважав, що в разі екстрадиції він наразиться на реальний ризик жорстокого поводження і катування, з допомогою яких від нього домагатимуться зізнання. Зокрема, заявник стверджував, що в 2001 році він уже зазнав жорстокого поводження з боку міліції під час досудового розслідування його кримінальної справи. До того ж міжнародні органи зібрали суттєві докази існування в Білорусі поширеної практики катування та жорстокого поводження, що застосовувалися з метою отримання визнавальних показань або залякування політичних опонентів та активістів.

2. Оцінка Суду

а) Відповідні принципи

54. Передусім Суд зауважує, що, згідно із загальноприйнятими нормами міжнародного права та за умови дотримання зобов'язань за міжнародними договорами, включно з Конвенцією, Договірні держави мають право регулювати питання в'їзду, проживання та вислання іноземців. Але в попередніх справах Суд не виключав можливості порушення питання про відповідальність Договірної держави за статтею 2 Конвенції або статтею 1 Протоколу № 6 до Конвенції у разі депортації іноземця до країни, в якій існує серйозний ризик страти внаслідок засудження до смертної кари чи за інших обставин (див. рішення у справі «*Соєрінг проти Сполученого Королівства*» (*Soering v. the United Kingdom*) від 7 липня 1989 року, Series A, № 161). Суд також зазначає, що повинен існувати «майже неминучий» ризик позбавлення особи життя, щоб її вислання вважалося «умисним позбавленням життя» на порушення статті 2 Конвенції (див. ухвалу щодо прийнятності у справі «*Дугоз проти Греції*» (*Dougoz v. Greece*), заява № 40907/98, від 8 лютого 2000 року).

55. У справі «*Оджалан проти Туреччини*» (*Ocalan v. Turkey*); [ВП], заява № 46221/99, ECHR 2005-IV) Велика палата Суду зазначила, що територія, яку займають держави — члени Ради Європи, стала зоною, вільною від смертної кари, і можна стверджувати, що смертна кара у мирний час — якщо враховувати, зокрема, той факт, що всі Договірні держави підписали Протокол № 6 до Конвенції і майже всі ратифікували його, — має розглядатися як неприйнятне покарання, яке надалі вже не може дозволятися статтею 2 Конвенції (див. там само, п. 163, щоб ознайомитися з позицією Ради Європи щодо смертної кари, рішення у справі «*Оджалан проти Туреччини*» (*Ocalan v. Turkey*), пп. 58 і 59). Втім Суд утримався від будь-якого чіткого висновку щодо можливості вважати статтю 2 Конвенції вже зміненою — такою, що забороняє смертну кару за всіх обставин (див. там само, п. 165), але дійшов висновку, що навіть якщо статтю 2 тлумачити як таку, що досі дозволяє смертну кару, застосування смертної кари після несправедливого судового розгляду суперечитиме Конвенції, оскільки свавільне позбавлення життя заборонене (див. рішення у справі «*Оджалан проти Туреччини*» [ВП], заява № 46221/99, п. 166, ECHR 2005-IV). Суд також визнав, що засудження особи до смертної кари після несправедливого судового розгляду може завдавати їй, якщо існує реальна можливість виконання такого вироку, значних страждань і породжувати відчуття страху, а отже, таке поводження підпадає під дію статті 3 Конвенції (див. там само, пп. 168–169).

56. Таким чином, якщо Договірна держава депортує іноземця, який уже наразився або ризикує наразитися в запитуючій країні на явне незабезпечення справедливого судового розгляду його справи, за результатами якого його засудили або можуть засудити до смертної кари, може постати питання за статтями 2 і 3 Конвенції (див. рішення у справі «*Бадер і Канбор проти Швеції*» (*Bader and Kanbor v. Sweden*), заява № 13284/04, п. 42, ECHR 2005-XI).

57. Крім того, вислання особи Договірною державою Конвенції може послужити підставою для порушення питання за статтею 3 Конвенції, а отже, і про відповідальність цієї держави за Конвенцією, якщо доведено наявність суттєвих підстав вважати, що в разі видачі запитуючій країні такій особі насправді загрожує поведження, заборонене статтею 3 Конвенції. За таких обставин зі статті 3 Конвенції випливає обов'язок не видавати цю особу такій державі (див., серед інших джерел, рішення у справі «*Saadi проти Італії*» (*Saadi v. Italy*), [ВП], № 37201/06, пп. 124–125, ECHR 2008-...). Встановлення такої відповідальності неминуче потребує оцінки ситуації у запитуючій країні з погляду вимог статті 3 Конвенції. Однак питання не полягає в оцінці або встановленні відповідальності запитуючої країни згідно із загальним міжнародним правом, Конвенцією чи якимось іншим договором. Відповідальність, яка випливає або може впливати з Конвенції,— це відповідальність запитуваної Договірної держави, яка депортує або, як це має місце в цій справі, видає особу за дії, вчинення яких стає безпосередньою причиною того, що особа наражається на ризик зазнати забороненого нелюдського поведження (див. рішення у справах «*Соєрінг проти Сполученого Королівства*» (*Soering v. the United Kingdom*) від 7 липня 1989 року, пп. 89–91, Series A, № 161, і «*Гарабаєв проти Росії*» (*Garabayev v. Russia*), заява № 38411/02, п. 73, від 7 червня 2007 року, ECHR 2007-VII (витяги)).

58. З'ясовуючи, чи було доведено існування у випадку видачі або вислання заявника реального ризику, що він зазнає поведження, забороненого статтею 3 Конвенції, Суд має проаналізувати це питання у світлі всіх наданих йому матеріалів і, якщо необхідно, у світлі матеріалів, отриманих ним *proprio motu*. У таких справах, як ця, Суд має розглянути передбачувані наслідки видачі заявника до запитуючої країни, беручи до уваги загальну ситуацію в цій країні та особисті обставини заявника (див. рішення у справі «*Вільвараджа та інші проти Сполученого Королівства*» (*Vilvarajah and Others v. the United Kingdom*) від 30 жовтня 1991 року, Series A, № 215, п. 108, *in fine*). Що стосується оцінки загальної ситуації в конкретній країні, то Суд, як правило, надавав значення інформації, яка міститься в останніх доповідях таких незалежних міжнародних правозахисних асоціацій, як «Amnesty International», або яку було отримано з урядових джерел, включаючи Державний департамент США (див., наприклад, рішення

у справах «*Чагал проти Сполученого Королівства*» (*Chahal v. the United Kingdom*) від 15 листопада 1996 року, пп. 99–100, Reports 1996-V, «*Муслім проти Туреччини*» (*Muslim v. Turkey*), заява № 53566/99, п. 67, від 26 квітня 2005 року, і «*Саїд проти Нідерландів*» (*Said v. the Netherlands*), заява № 2345/02, п. 54, від 5 липня 2005 року, ухвалу щодо прийнятності у справі «*Аль-Моаяд проти Німеччини*» (*Al-Moayad v. Germany*), заява № 35865/03, пп. 65–66, від 20 лютого 2007 року, а також згадане вище рішення у справі «*Сааді проти Італії*» (*Saadi v. Italy*) [ВП], пп. 143–146).

59. Крім того, навіть якщо в порядку дипломатичних зносин було надано гарантії, Суд не звільняється від обов'язку перевірити, чи забезпечують такі запевнення на практиці достатні гарантії того, що заявник буде захищений від ризику зазнати поводження, забороненого Конвенцією (див. згадані вище рішення у справі «*Чагал проти Сполученого Королівства*» (*Chahal v. the United Kingdom*), п. 105, та у справі «*Сааді проти Італії*» (*Saadi v. Italy*) [ВП], п. 148).

б) Застосування зазначених вище принципів у цій справі

60. З огляду на наведені вище висновки, Суд повторює, що, враховуючи рішення українського суду про тримання заявника під вартою до екстрадиції, тривале тримання його під вартою та відмови звільнити його з-під варти, а також відсутність офіційного рішення про відмову видати заявника, досі можна вважати, що йому загрожує екстрадиція у зв'язку з кримінальною справою, порушеною проти нього в Білорусі.

61. Суд зазначає, що в 2001 році заявникові було пред'явлено обвинувачення у вбивстві та розбої, але його було виправдано судом двох інстанцій. Менш ніж через чотири місяці потому Президія Верховного Суду Республіки Білорусь скасувала ці рішення в порядку виключного провадження і справу було повернуто на новий розгляд. Не оцінюючи наперед суть скарги заявника за статтею 6 Конвенції, Суд зазначає, що у низці справ подібну процедуру вже було визнано несумісною з гарантіями справедливого судового розгляду (стосовно провадження в цивільних справах див., наприклад, рішення у справі «*Брумареску проти Румунії*» (*Brumarescu v. Romania*), [ВП], заява № 28342/95, ECHR 1999-VII). Нині триває новий розгляд кримінальної справи заявника, і можливим покаранням за один із злочинів, у яких його обвинувачено, є смертна кара.

62. Суд не може робити припущення щодо можливих результатів розгляду кримінальної справи заявника. Однак сама лише можливість застосування смертної кари та можливість несправедливого судового розгляду, враховуючи скасування остаточного рішення у справі заявника, дають Суду підстави для висновку, що така ситуація

породжує у заявника неспокій і душевні страждання, достатні для того, щоб підпадати під дію статті 3 Конвенції.

63. Суд також зазначає, що, незважаючи на гарантії, надані державними органами Білорусі, доповіді щодо стану дотримання прав людини свідчать про серйозні проблеми в міжнародній співпраці державних органів Білорусі у сфері прав людини та, зокрема, щодо скасування смертної кари, і що Уряд України не уточнив, яким чином, з огляду на ці проблеми, він має намір слідкувати за виконанням наданих гарантій.

64. Суд також зазначає, що в доповідях міжнародних і неурядових організацій ідеться про порушення прав людини в Білорусі і, зокрема, про жорстоке поводження та катування. Хоча посилення на загальну ситуацію щодо стану дотримання прав людини в певній країні не може саме по собі слугувати підставою для відмови в екстрадиції, у цій справі існують докази, які підтверджуються висновками білоруських судів, про те, що заявник уже зазнав жорстокого поводження з боку державних органів Республіки Білорусь. Уряд не довів, що стосовно заявника ця ситуація змінилася настільки, що це дає змогу виключити будь-яку ймовірність жорстокого поводження в майбутньому. Отже, Суд не може погодитися з Урядом у тому, що запевнення, надані в цій справі, можуть бути достатньою гарантією проти серйозного ризику жорстокого поводження в разі екстрадиції заявника (див. згадане вище рішення у справі «Солдатенко проти України» (*Soldatenko v. Ukraine*), пп. 73–74).

65. Отже, у разі видачі заявника в Республіку Білорусь було б порушення статті 3 Конвенції.

66. Суд вважає, що за обставин цієї справи немає потреби окремо розглядати скарги заявника за статтями 2 і 6 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТЕЙ 5 І 13 КОНВЕНЦІЇ У ЗВ'ЯЗКУ З ТРИМАННЯМ ЗАЯВНИКА ПІД ВАРТОЮ ДО ЕКСТРАДИЦІЇ

67. Заявник скаржився, що його затримання та тримання під вартою в Україні суперечать гарантіям статті 5 Конвенції, оскільки кримінальне переслідування його в Республіці Білорусь є незаконним. До того ж, тримання його під вартою в Україні не передбачене жодним законом, і він не може оскаржити такий захід. Заявник також скаржився за статтею 13 Конвенції про відсутність у цьому зв'язку ефективних засобів юридичного захисту.

68. Суд вважає, що ці скарги належить розглядати в контексті підпункту «f» пункту 1 та пунктів 4 і 5 статті 5 Конвенції, у відповідних положеннях яких зазначено:

«1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

...

f) законний арешт або затримання особи з метою запобігання її недозволеному в'їзду в країну чи особи, щодо якої провадиться процедура депортації або екстрадиції.

...

4. Кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним.

5. Кожен, хто є потерпілим від арешту або затримання, здійсненого всупереч положенням цієї статті, має забезпечене правовою санкцією право на відшкодування».

А. Прийнятність

69. У своїх зауваженнях від 7 листопада 2008 року Уряд стверджував, що заявник не вичерпав ефективних національних засобів юридичного захисту, оскільки не оскаржив у судах вищого рівня рішення про тримання його під вартою. Крім того, заявник ніколи не подавав клопотання про перегляд підстав тримання його під вартою. Уряд стверджував, що якби національні суди визнали, що тримання заявника під вартою є незаконним або що підстав для застосування такого заходу вже не існує, вони б винесли рішення про звільнення його з-під варти. На підтвердження своїх заяв Уряд надав копію рішення Каховського міськрайонного суду Херсонської області від 5 травня 2008 року, згідно з яким С., який тримався під вартою до екстрадиції до Туркменістану, було звільнено під підписку про невийзд.

70. Заявник стверджував про відсутність ефективної процедури, за допомогою якої він міг оскаржити рішення про тримання його під вартою до екстрадиції.

71. Суд зазначає, що після отримання зауважень Уряду національні суди двічі (див. пункт 21 вище) доходили одностайних висновків про можливість звільнення заявника з-під варти, поки вирішується питання щодо його екстрадиції. Отже, незважаючи на надану Урядом копію рішення, Суд не є переконаним, що цей засіб можна вважати ефективним. Тому Суд відхиляє заперечення Уряду.

72. Суд вважає, що ці скарги не є явно необґрунтованими у розумінні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вони не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Отже, вони мають бути визнані прийнятними.

В. Суть

73. Уряд посилався на те, що питання екстрадиції до Республіки Білорусь регулюються положеннями Конституції України, Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах, підписаної країнами СНД у 1993 році (далі — Мінська конвенція), Кримінально-процесуального кодексу та Постанови Пленуму Верховного Суду України від 8 жовтня 2004 року № 16 «Про деякі питання застосування законодавства, яке регулює порядок і строки затримання (арешту) осіб при вирішенні питань, пов'язаних з їх екстрадицією». Відповідні положення цих документів є чіткими, зрозумілими та доступними для особи, про яку йдеться. Уряд також зазначав, що згідно з Мінською конвенцією Договірна держава має визнавати офіційні документи, видані іншою Договірною державою. Тому Уряд України не міг ставити під сумнів офіційні документи, видані відповідними органами влади Республіки Білорусь у справі заявника. Уряд доводив, що, взявши заявника під варту, державні органи України діяли відповідно до своїх міжнародних зобов'язань за Мінською конвенцією і що тримання його під вартою здійснюється з метою екстрадиції. Крім того, за твердженням Уряду, заявник мав можливість оскаржити своє затримання в суді. Зрештою Уряд зауважив, що, оскільки затримання та тримання заявника під вартою є законними, заявник не має права на відшкодування шкоди.

74. Заявник посилався на висновок Суду у згаданих вище рішеннях у справах «Солдатенко проти України» (*Soldatenko v. Ukraine*) і «Светлорусов проти України» (*Svetlorusov v. Ukraine*) та повідомив, що неодноразово звертався до судів з клопотаннями про звільнення з-під варти, але безуспішно.

75. У попередніх справах, у яких розглядалися питання, аналогічні порушенню у цій справі, Суд встановив порушення пунктів 1, 4 і 5 статті 5 Конвенції (див. згадані вище рішення у справах «Солдатенко проти України» (*Soldatenko v. Ukraine*), пп. 109–114 і 125–127, і «Светлорусов проти України» (*Svetlorusov v. Ukraine*), пп. 47–49, 57–59 і 66–70). Таких висновків Суд дійшов передусім з огляду на відсутність правових норм, які б передбачали як тримання заявника під вартою до екстрадиції, так і регулярний судовий контроль законності такого запобіжного заходу. Суд також визнав, що законодавство України не наділяє заявника гарантованим правом на відшкодування шкоди, як цього вимагає пункт 5 статті 5 Конвенції.

76. Розглянувши усі надані йому документи, Суд вважає, що Уряд не надав жодного факту або аргументу, здатних переконати його дійти іншого висновку у цій справі.

77. Отже, було порушення пунктів 1, 4 і 5 статті 5 Конвенції.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТЕЙ 2, 3 і 13 КОНВЕНЦІЇ У ЗВ'ЯЗКУ З ОБСТАВИНАМИ ЗАТРИМАННЯ ЗАЯВНИКА, УМОВАМИ ТРИМАННЯ ЙОГО ПІД ВАРТОЮ ТА ЕТАПУВАННЯ

78. Посилаючись на статті 2 і 3 Конвенції, заявник скаржився, що під час затримання він зазнав фізичного та психологічного тиску та що умови тримання в Севастопольському ІТТ та в СІЗО, а також умови його етапування були нелюдськими та такими, що принижують гідність. Заявник також скаржився за статтею 13 Конвенції на відсутність ефективних засобів юридичного захисту у цьому зв'язку.

79. З огляду на обставини цієї справи Суд вважає за належне розглянути ці скарги заявника в контексті статей 3 і 13 Конвенції, оскільки немає *prima facie* доказів того, що життя заявника перебувало під серйозною загрозою.

80. Відповідні частини цих статей передбачають таке:

Стаття 3

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню».

Стаття 13

«Кожен, чиї права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження».

А. Прийнятність

1. Стверджуване жорстоке поводження під час затримання заявника

81. Суд повторює, що правило вичерпання національних засобів юридичного захисту, передбачене пунктом 1 статті 35 Конвенції, зобов'язує заявників спочатку використати засоби юридичного захисту, які, як правило, доступні й достатні в національній правовій системі, щоб домогтися відшкодування за стверджені порушення. Суд зазначає, що в цій справі немає доказів того, що заявник коли-небудь порушував перед відповідними національними органами питання застосування сили або жорстокого поводження з ним під час затримання (див., *mutatis mutandis*, ухвалу щодо прийнятності у справі «Алієв проти України (№ 2)» (*Aliiev v. Ukraine no. 2*), заява № 33617/02, від 14 жовтня 2008 року). Зокрема, у заявника була можливість звернутися зі скаргою до прокурора — у справі «Науменко проти України» (*Naumenko v. Ukraine*) такий засіб юридичного захисту

було визнано ефективним (див. рішення у справі «*Науменко проти України*» (*Naumenko v. Ukraine*), заява № 42023/98, п. 136, від 10 лютого 2004 року). Прокурор зобов'язаний розглянути скаргу заявника та прийняти відповідне рішення про порушення або відмову в порушенні кримінальної справи. У разі відмови в порушенні кримінальної справи заявник може оскаржити її до суду, який уповноважений дослідити всі необхідні докази та в разі потреби призначити проведення додаткового розслідування.

82. Отже, Суд визнає, що відповідно до пункту 1 статті 35 Конвенції ці скарги мають бути відхилені у зв'язку з невичерпанням національних засобів юридичного захисту.

2. Умови тримання під вартою

83. Уряд визнав той факт, що заявник скаржився прокуророві на неналежні умови медичного обслуговування в СІЗО, але зауважив, що заявник не звертався до відповідних національних органів з іншими скаргами (на загальні умови тримання під вартою, незабезпечення медичним лікуванням в ІТТ і на умови етапування). Зокрема у заявника була можливість звернутися з такими скаргами до судів або до прокурора. Крім того, заявник не звертався зі своїми скаргами до адміністрації відповідних установ тримання під вартою.

84. Заявник вважав, що законодавство України не передбачає ефективних засобів юридичного захисту щодо скарг на умови тримання під вартою, ненадання медичної допомоги та умов етапування затриманих. Зокрема не передбачаються засоби юридичного захисту, які могли б забезпечити заявникові відшкодування та змінити його становище. Він також доводив, що адміністрації згаданих установ було відомо про його проблеми зі здоров'ям.

85. Суд повторює, що відповідно до його усталеної практики правило вичерпання національних засобів юридичного захисту за пунктом 1 статті 35 Конвенції має на меті надати Договірним державам можливість запобігти стверджуваному порушенню прав або виправити такі порушення ще до того, як відповідні скарги буде подано до Суду. Проте вичерпання підлягають лише ті засоби юридичного захисту, які є ефективними. Уряд, який стверджує про невичерпання, повинен переконати Суд у тому, що на час подій у справі відповідний засіб юридичного захисту існував як у теорії, так і на практиці та був ефективним (див., *inter alia*, рішення у справах «*Вернілло проти Франції*» (*Vernillo v. France*) від 20 лютого 1991 року, п. 27, Series A, № 198, і «*Далія проти Франції*» (*Dalia v. France*) від 19 лютого 1998 року, п. 38, Reports 1998-I). Якщо цю вимогу щодо тягаря доведення буде виконано, заявник, у свою чергу,

повинен довести, що зазначений Урядом засіб юридичного захисту було фактично вичерпано, або що він, з якихось причин, є неадекватним і неефективним за конкретних обставин справи, або існують особливі обставини, які виправдовують недотримання цієї вимоги (див. рішення від 29 квітня 2003 року у справі «Данькевич проти України» (*Dankevich v. Ukraine*), заява № 40679/98, п. 107).

86. У цій справі Уряд запропонував звернення до суду та до прокурора в якості ефективних засобів юридичного захисту у зв'язку з умовами тримання під вартою та етапування, які, як стверджувалось, були нелюдськими і такими, що принижують гідність. Суд зазначає, що він уже неодноразово відхиляв подібні заперечення Уряду, посиляючись, зокрема, на структурний характер оскаржуваних питань (див. рішення у справі «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*), заява № 72286/01, пп. 69–71, від 28 березня 2006 року). Суд не вбачає жодних підстав для того, щоб дійти іншого висновку у цій справі.

87. Стосовно невикористаної заявником можливості звернення зі скаргами до адміністрації відповідних установ тримання під вартою — що, за твердженням Уряду, могло бути ефективним засобом юридичного захисту — Суд зазначає, що скарги заявника на умови тримання в ІТТ і СІЗО, а також умови етапування стосуються проблем, які вже протягом досить тривалого часу існують в українській пенітенціарній системі. Зокрема, починаючи з 2000 року як міжнародні, так і національні правозахисні організації неодноразово повідомляли, що умови тримання в Севастопольському ІТТ і Сімферопольському СІЗО не відповідають стандартам прав людини. З огляду на такі обставини та враховуючи той факт, що Уряд докладно не пояснив, яким чином звернення заявника зі скаргою до керівників ІТТ і СІЗО покращило б його ситуацію, Суд вважає, що такий засіб юридичного захисту не був би адекватним і ефективним у цій справі.

Отже, ця частина скарг заявника не може бути визнана неприйнятною у зв'язку з невичерпанням національних засобів юридичного захисту. Так само її не може бути відхилено як явно необґрунтовану та оголошено неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

1. Стаття 3 Конвенції

а) Загальні принципи

88. Суд зауважує, що згідно з його практикою жорстоке поводження підпадає під дію статті 3 Конвенції, якщо досягнуто певного мінімального рівня жорстокості. Оцінка такого мінімального рівня

жорстокості є відносною і залежить від таких обставин справи, як тривалість поведження, його фізичні та психічні наслідки, а в деяких випадках мають враховуватися також стать, вік і стан здоров'я потерпілого (див., серед інших джерел, рішення від 18 січня 1978 року у справі *«Ірландія проти Сполученого Королівства»* (*Ireland v. the United Kingdom*), п. 162, Series A, № 25). Крім того, оцінюючи, чи було покарання або поведження таким, що «принижує гідність» у розумінні статті 3 Конвенції, Суд повинен також визначити, чи було його метою принизити і зневажити відповідну особу та, якщо йдеться про його наслідки,— чи позначилося воно несприятливо на її особистості у спосіб, не сумісний з вимогами статті 3 Конвенції. Але навіть за відсутності такої мети не можна остаточно виключати висновок про наявність порушення цього положення (див. рішення у справах *«Пірс проти Греції»* (*Peers v. Greece*), заява № 28524/95, пп. 67–68 і 74, ECHR 2001-III, та *«Валасинас проти Литви»* (*Valasinas v. Lithuania*), заява № 44558/98, п. 101, ECHR 2001-VIII).

89. Суд послідовно наголошував, що рівень страждань і приниження, про які йдеться, повинен у будь-якому разі перевищувати той рівень страждань і приниження, який є невід'ємним складником певної форми легітимного поведження чи покарання. Заходи, які позбавляють особу свободи, часто можуть містити такий складник. Зазначене положення покладає на державу обов'язок забезпечувати те, щоб умови тримання особи під вартою відповідали принципу поваги до людської гідності, щоб характер і спосіб застосування такого заходу не піддавали її стресу чи випробуванням, інтенсивність яких перевищує той неминучий рівень страждань, що завжди є невід'ємним складником тримання під вартою, і щоб з урахуванням практичних вимог ув'язнення належним чином забезпечувалися охорона здоров'я такої особи та її благополуччя (див. рішення у справі *«Калашніков проти Росії»* (*Kalashnikov v. Russia*), заява № 47095/99, п. 95, ECHR 2002-VI).

90. Суд також повторює, що твердження про жорстоке поведження мають підкріплюватися відповідними доказами. При оцінюванні доказів Суд, як правило, застосовує критерій доведення «поза розумним сумнівом». Проте така доведеність може впливати із сукупності ознак чи неспростовних презумпцій, достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою (див. рішення у справі *«Салман проти Туреччини»* (*Salman v. Turkey*) [ВП], № 21986/93, п. 100, ECHR 2000-VII).

б) Застосування зазначених принципів у цій справі

і. Побутові умови тримання заявника в ІТТ

91. Уряд пояснював переповненість камер тим, що на той час на розгляді в судах м. Севастополя перебувала значна кількість кримінальних справ, і що всі особи, яких тримали в ІТТ, брали участь у розгляді їхніх кримінальних справ судами. Щодо інших умов тримання заявника під вартою Уряд зауважив, що вони не досягли відповідного мінімального рівня жорстокості, щоб стверджувати про застосовність статті 3 Конвенції, оскільки заявника тримали в ІТТ протягом нетривалих проміжків часу — 10 і 4 днів відповідно. Ситуація заявника не відрізнялася від ситуації будь-якої іншої особи, яка зазнавала обмежень, пов'язаних із позбавленням свободи.

92. Заявник не погодився з цим і вказав, що численні представники міжнародних і національних організацій визнали умови тримання в ІТТ жахливими. Він посилався на висновки КЗК та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

93. Суд зазначає, що у справі «Яковенко проти України» (*Yakovenko v. Ukraine*), заява № 15825/06, від 25 жовтня 2007 року) він уже констатував порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з умовами, у яких заявника тримали в Севастопольському ІТТ в 2003–2006 роках. У цій справі заявник перебував у ІТТ протягом 10 і 4 днів у липні та серпні 2007 року відповідно. Хоча заявник та Уряд надали два суперечливих виклади побутових умов утримання в ІТТ, версія заявника підтверджується подальшими висновками Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини відвідала ІТТ через рік після перебування там заявника, і в прес-релізі, оприлюдненому після цього візиту, йдеться про такі самі умови тримання, що й ті, на які скаржився заявник. Крім того, Уряд не надав доказів на підтвердження свого викладу умов тримання в цьому ІТТ. Уряд також утримався від коментарів щодо скарг заявника на те, що він страждав від постійного паління співкамерників.

94. Суд також зазначає, що про проблему переповненості камер у Севастопольському ІТТ КЗК повідомив ще в 2000 році. Наявність цієї проблеми підтверджується й висновками, яких Суд дійшов у справі «Яковенко проти України» (*Yakovenko v. Ukraine*), і згідно з прес-релізом, оприлюдненим Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, така проблема залишалась і станом на середину 2008 року. Уряд також не прокоментував скарги заявника на те, що затримані мусили спати по черзі, і, з огляду на розмір камери та кількість осіб, яких тримали в ній, Суд не має підстав ставити під сумнів твердження заявника. За таких обставин нестача спальних місць робить проблему переповненості камер у справі заявника ще гострішою.

95. Отже, Суд констатує, що загальні умови тримання заявника в ІТТ, навіть протягом відносно коротких проміжків часу, становили

нелюдське і таке, що принижує гідність, поводження на порушення статті 3 Конвенції.

ii. Побутові умови тримання заявника в СІЗО

96. Уряд стверджував, що умови тримання заявника в СІЗО є належними і не досягли тієї критичної межі, яка вимагається статтею 3 Конвенції. На підтвердження своїх доводів Уряд надав документ, підписаний начальником СІЗО, що містить опис камер, у яких тримали заявника. Зокрема, у документі повідомляється, що в кожній камері є вікно розміром 120 ? 40 см, природне і штучне освітлення та система вентиляції.

97. Заявник заперечував ці відомості. Він повторив свої скарги на те, що мав можливість митися лише один раз на тиждень, а іноді навіть рідше. Заявник також вказував на те, що Уряд надав лише загальну інформацію про умови тримання під вартою, але не довів, що система вентиляції функціонувала і що освітлення було достатнім.

98. Суд зазначає, що зауваження Уряду не містять достатнього підтвердження його тверджень про те, що вентиляція та освітлення в камерах, у яких тримали заявника, були достатніми. До того?ж, Уряд не прокоментував твердження заявника про те, що всі затримані постійно палили, чим спричиняли йому додаткові страждання, оскільки він хворіє на бронхіальну астму. Враховуючи те, що стосовно скарг на неналежні умови тримання під вартою Уряд має кращі можливості з отримання доказів на підтвердження своєї позиції (див. згадане вище рішення у справі «Яковенко проти України», п. 106), Суд вважає, що за обставин цієї справи Уряд не обґрунтував свої доводи.

99. Щодо скарг заявника на переповненість камер у Сімферопольському СІЗО Суд зазначає, що за інформацією Уряду у будь-який час на одного ув'язненого в камері заявника припадало від 1,47 до 3,25 кв. м. Суд нагадує, що за рекомендацією КЗК приблизною, бажаною нормою для в'язничної камери є 7 квадратних метрів на одного ув'язненого (див. 2-гу Загальну доповідь — СРТ/Inf (92) 3, п. 43).

100. Суд нагадує свої висновки у справі «Калашніков проти Росії» (*Kalashnikov v. Russia*, заява № 47095/99, ECHR 2002-VI...) і констатує, що було порушення у зв'язку з умовами тримання заявника в Сімферопольському СІЗО.

iii. Медична допомога заявникові

101. Уряд повідомив, що під час перебування в ІТТ заявник не скаржився на проблеми зі здоров'ям, а в СІЗО його забезпечували належним лікуванням.

102. Заявник це заперечував і стверджував, що всі необхідні медичні препарати йому передавала дружина.

103. Суд зазначає, що доводи заявника у цьому зв'язку обмежуються загальним посиленням на те, що він хворіє на бронхіальну астму. Він не подав конкретних відомостей про гостроту та частоту проявів цієї хвороби. Як свідчить наданий Урядом медичний документ, у СІЗО заявник регулярно проходив огляд і забезпечувався певним лікуванням. Суд не може ставити це під сумнів, з огляду на відсутність свідчень того, що стан здоров'я заявника значно погіршився чи в період його перебування в ІТТ, чи в СІЗО. Зважаючи на такі обставини, Суд визнає, що у зв'язку з медичним обслуговуванням заявника під час тримання його під вартою не було порушено статтю 3 Конвенції.

iv. Умови етапування

104. На думку Уряду, з огляду на те, що заявник не звертався зі скаргами до національних органів на умови етапування з СІЗО та до нього, тягар доведення щодо цих скарг покладається на заявника. Уряд також заявив, що умови перевезення заявника відповідали вимогам національного законодавства та не досягли рівня жорстокості, який вимагається статтею 3 Конвенції.

105. Заявник на підтвердження своїх скарг повторно навів свої попередні доводи та послався на висновки КЗК.

106. Суд знову наголошує на тому, що саме Уряд-відповідач має обґрунтувати свою позицію, оскільки за конкретних обставин цієї справи він має кращі можливості з надання всіх необхідних доказів (див. пункт 98 вище). Суд зазначає, що доводи Уряду з цього приводу доволі нечіткі й обмежуються посиленням на кількість наявних у транспортних засобах чи залізничних вагонах місць, без наведення додаткових відомостей про простір, який припадає на одного ув'язненого, та про інші умови етапування (наявне обладнання, освітлення, вентиляцію тощо).

107. Суд зазначає, що заявника тричі перевозили на відстань 70 км. Суд також нагадує, що скарги заявника підтверджуються висновками КЗК, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та висновками самого Суду у справі «Яковенко проти України» (*Yakovenko v. Ukraine*) (див. згадане вище рішення).

108. Отже, Суд визнає, що у зв'язку з умовами етапування заявника було порушення статті 3 Конвенції.

2. Стаття 13 Конвенції

109. Уряд посилався на свої зауваження щодо прийнятності скарг заявника за статтею 3 Конвенції.

110. Суд наголошує, що стаття 13 Конвенції гарантує наявність на національному рівні засобу юридичного захисту, здатного забезпечувати втілення в життя змісту конвенційних прав і свобод, незалежно від того, у якій формі вони закріплені в національному правовому порядку. Отже, дія статті 13 Конвенції вимагає, аби національний засіб юридичного захисту забезпечував вирішення поданої за Конвенцією «небезпідставної скарги» по суті та надання відповідного відшкодування (див. *«Кудла проти Польщі» (Kudla v. Poland)* [ВП], заява № 30210/96, п. 157, ECHR 2000-XI).

111. Зміст зобов'язань за статтею 13 залежить від характеру скарги, поданої заявником за Конвенцією. Але засіб юридичного захисту, якого вимагає стаття 13 Конвенції, має бути ефективним як на практиці, так і в теорії.

112. Беручи до уваги свої попередні міркування щодо вичерпання національних засобів юридичного захисту (пункти 85–87 вище), а також свої попередні рішення з цього питання (див. згадані вище рішення у справі *«Мельник проти України» (Melnik v. Ukraine)*, п. 115, та рішення від 12 жовтня 2006 року у справі *«Двойних проти України» (Dvoynukh v. Ukraine)*, заява № 72277/01, п. 72), Суд констатує, що стосовно скарг заявника на умови тримання під вартою не було ефективного та доступного засобу юридичного захисту. Отже, було порушення статті 13 Конвенції.

V. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

113. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію».

A. Шкода

114. Заявник вимагав відшкодування моральної шкоди в розмірі 15 000 євро.

115. Уряд доводив, що немає причинно-наслідкового зв'язку між стверджуваними порушеннями і заявленою вимогою про відшкодування моральної шкоди, тому ця вимога має бути відхилена.

116. Суд вважає, що заявник зазнав моральної шкоди, яка не може бути відшкодована лише встановленням порушення його конвенційних прав. Беручи до уваги обставини справи і здійснюючи оцінку на засадах справедливості, як цього вимагає стаття 41 Конвенції, Суд присуджує заявникові за цим пунктом 7000 євро.

В. Судові та інші витрати

117. Заявник не вимагав компенсації судових та інших витрат, тому Суд не присуджує відшкодування за цим пунктом.

С. Пеня

118. Суд вважає за належне призначити пеню виходячи з розміру граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якого має бути додано три відсоткових пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* скаргу заявника за статтею 3 Конвенції про стверджуване жорстоке поводження під час його затримання неприйнятною, а решту скарг у заяві — прийнятними.

2. *Постановляє*, що у випадку екстрадиції заявника до Республіки Білорусь буде порушено статтю 3 Конвенції.

3. *Постановляє*, що немає потреби розглядати скарги щодо екстрадиції заявника в контексті статей 2 і 6 Конвенції.

4. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з побутовими умовами тримання заявника в ІТТ і СІЗО.

5. *Постановляє*, що не було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з медичним обслуговуванням заявника під час тримання його під вартою.

6. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з умовами етапування заявника.

7. *Постановляє*, що було порушення пункту 1 статті 5 Конвенції.

8. *Постановляє*, що було порушення пункту 4 статті 5 Конвенції.

9. *Постановляє*, що було порушення пункту 5 статті 5 Конвенції.

10. *Постановляє*, що було порушення статті 13 Конвенції щодо скарг заявника за статтею 3 Конвенції на умови тримання під вартою.

11. *Постановляє*, що:

а) упродовж трьох місяців від дня, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач має виплатити заявникові 7000 (сім тисяч) євро відшкодування моральної шкоди разом з будь-якими податками, які можуть нараховуватись; ця сума має бути конвертована в українські гривні за курсом на день здійснення платежу;

б) зі впливом зазначеного тримісячного строку і до остаточного розрахунку на ці суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

12. Відхиляє решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою і повідомлено письмово 10 грудня 2009 року відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія ВЕСТЕРДІК
(Claudia Westerdiek)
Секретар

Пеер ЛОРЕНЦЕН
(Peer Lorenzen)
Голова